

Державне управління

УДК 351/354

Прямухіна Наталія Валентинівна

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри політології та державного управління
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

Прямухина Наталья Валентиновна

*доктор экономических наук, доцент,
профессор кафедры политологии и государственного управления
Донецкий национальный университет имени Василия Стуса*

Priamukhina Natalia

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Political Science and Public Administration
Vasyl Stus Donetsk National University*

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЖИТТЯ
РЕГІОНАЛЬНОГО СОЦІУМУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЇ
ЭФФЕКТИВНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ
КАЧЕСТВОМ ЖИЗНИ РЕГИОНАЛЬНОГО СОЦИУМА:
ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ МЕТОДОЛОГИИ
EFFICIENCY OF PUBLIC MANAGEMENT OF QUALITY OF LIFE OF
THE REGIONAL SOCIETY: CERTAIN ASPECTS OF
METHODOLOGY**

Анотація. В статті розглядаються окремі аспекти методології оцінки ефективності державного управління якістю життя населення регіону. Обґрунтовано: життєдіяльність людини пов'язана з поняттями «потреби» та «інтереси», оскільки лише задовольняючи потреби, втілені в усвідомлених інтересах, індивід може досягти певного рівня та якості життя. Визначено, що управління якістю життя обумовлено

особливостями модернізаційних процесів, де основою розвитку стає людина, її інтелектуальний, творчий та фізичний потенціал. Сучасне суспільство, як «суспільство ризику» звужує життєвий простір індивіда, виступає каталізатором зростання невдоволення умовами життя та невпевненості в завтрашньому дні, тому запобігання можливих ризиків та створення безпечних умов існування є невід'ємним компонентом якості життя населення. Доведено, що дослідження методології оцінки ефективності державного управління якістю життя населення регіону має спиратися на поняття «системності», відносній незалежності якості життя населення регіону від навколишнього світу, а також на те, що як система показників, якість життя населення емерджентна, оскільки її системна результативність є чимось більшим, ніж сукупність результатів складових її елементів і підсистем. Розглянуто особливості самоорганізації якості життя населення регіону, обґрунтовано що при оцінці ефективності діяльності органів державного управління щодо забезпечення якості життя населення враховуються економічна та соціальна ефективність. Загальним висновком дослідження є актуальність використання індикативної моделі державного управління із закладанням в його основу системи якості життя населення, зокрема сукупності параметрів: добробут; «якість» населення, представлена системою охорони здоров'я та освіти; умови життя; соціальна та екологічна безпека; умови для різнобічного розвитку особистості.

Ключові слова: державне управління, якість життя населення, регіон, методологічні підходи до оцінки ефективності управління.

Анотація. В статті розглядаються окремі аспекти методології оцінки ефективності державного управління якістю життя населення регіону. Обґрунтовано: життєдіяльність людини пов'язана з поняттями «потреби» і «інтереси», оскільки

только удовлетворяя потребности, воплощенные в осознанных интересах, индивид может достичь определенного уровня и качества жизни. Определено, что управление качеством жизни обусловлено особенностями модернизационных процессов, где основой развития становится человек, его интеллектуальный, творческий и физический потенциал. Современное общество, как «общество риска» сужает жизненное пространство индивида, выступает катализатором роста недовольства условиями жизни и неуверенности в завтрашнем дне, поэтому предотвращение возможных рисков и создания безопасных условий существования является неотъемлемым компонентом качества жизни населения. Доказано, что исследования методологии оценки эффективности государственного управления качеством жизни населения региона должны опираться на понятие «системности», относительной независимости качества жизни населения региона от окружающего мира, а также на то, что как система показателей, качество жизни населения эмерджентно, поскольку ее системная результативность нечто большее, чем совокупность результатов составляющих ее элементов и подсистем. Рассмотрены особенности самоорганизации качества жизни населения региона, обосновано что при оценке эффективности деятельности органов государственного управления по обеспечению качества жизни населения учитываются экономическая и социальная эффективность. Общим выводом исследования является актуальность использования индикативной модели государственного управления с закладкой в основу системы качества жизни населения, в частности совокупности параметров: благосостояние; «Качество» населения, представлена системой здравоохранения и образования; условия жизни; социальная и экологическая безопасность; условия для разностороннего развития личности.

Ключевые слова: государственное управление, качество жизни населения, регион, методологические подходы к оценке эффективности управления.

Summary. *The article considers some aspects of the methodology for assessing the effectiveness of public management of the quality of life of the population of the region. It is substantiated: human life is connected with the concepts of "needs" and "interests", because only by satisfying the needs embodied in conscious interests, an individual can achieve a certain level and quality of life. It is determined that the management of quality of life is due to the peculiarities of modernization processes, where the basis of development is a person, his intellectual, creative and physical potential. Modern society, as a "risk society" narrows the living space of the individual, acts as a catalyst for growing dissatisfaction with living conditions and uncertainty in the future, so preventing possible risks and creating safe living conditions is an integral component of quality of life. It is proved that the study of the methodology for assessing the effectiveness of public management of the quality of life of the region should be based on the concept of "system", the relative independence of quality of life from the region, and the fact that as a system of indicators is something greater than the set of results of its constituent elements and subsystems. The peculiarities of self-organization of the quality of life of the population of the region are considered, it is substantiated that in assessing the effectiveness of public administration to ensure the quality of life of the population, economic and social efficiency are taken into account. The general conclusion of the study is the relevance of using an indicative model of public administration with the foundation of the quality of life system, in particular the set of parameters: welfare; The "quality" of the population represented by the health care and education system; living conditions; social and environmental security; conditions for the diverse development of personality.*

Key words: *public administration, quality of life of the population, region, methodological approaches to the assessment of management efficiency.*

Постановка проблеми. Цілі та завдання, пов'язані з переходом до постіндустріального типу розвитку, який характеризується зміною технологічних укладів, переважанням в суспільному виробництві сфери послуг, науки й освіти, формують особливі вимоги до суспільства. Трансформації стосуються всіх сфер життя населення, змінюється місце кожного громадянина в суспільстві – він набуває статусу генератора інноваційних ідей, а тому перетворюється на рушійну силу прогресу й основний фактор виробництва. Інтелектуальні та творчі здібності індивіда перестають бути його особистісними характеристиками, а стають національним багатством і ресурсом розвитку.

За таких умов якість людського потенціалу набуває стратегічного значення, а тому задоволення лише основних (базових) потреб людини є вже недостатнім. Швидкість суспільної еволюції диктує необхідність задоволення більш високих і складних потреб членів суспільства, таких, що ґрунтуються на творчих цінностях, пов'язаних із самоактуалізацією особистості.

Поряд із цим, сучасне суспільство розвивається у різній динамічній складності, в світі та в Україні існують осередки, не змінені глобалізацією. Якість життя населення диференціюється в залежності від країни і навіть регіону.

У звіті ПРООН 2020 року представлені дані за Індексом Розвитку Людського Потенціалу (ІРЛП), що охоплюють 189 держав, де Україна посідає лише 74 місце (0,63 бали) [1; 2]. Диференціація за рівнем розвитку спостерігається і серед регіонів нашої держави: за статистичними даними в 2019 році показник якості життя населення, що відображається в індексі

регіонального людського розвитку, коливався від 0,724 у Львівському та Київському регіонах до 0,608 у Кіровоградському [3].

Зазначене актуалізує перегляд параметрів регіоноорієнтованої методології державного управління, з метою взяти до уваги територіальні, соціальні, культурні, етнічні та інші особливості регіонального соціуму, що стає дедалі важливішим при розробці програм та стратегій підвищення рівня якості життя населення країни.

Актуальність статті визначається ще й тим, що існуючі методики оцінки ефективності управління в сфері якості життя населення перевантажені економічними й технічними розрахунками. Економічно-статистичний вектор не враховує людського чинника як об'єкту управлінських відносин, хоча нове розуміння ролі й місця людини в системі суспільних відносин вимагає трансформації підходів до державного управління, зокрема, переходу від традиційних форм і методів управління до індивідоорієнтованої моделі економіки, соціальної сфери, політики, заснованої на підвищенні якості життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми якості життя населення стали предметом дослідження різних наук, починаючи з другої половини ХХ століття. Увагу до сутності категорії «якість життя» приділяли Дж. Муллінз, О. Грішнова, М. Кизим, Л. Шаульська, О. Рябека, огляд специфіки якості життя соціуму в контексті концептуальних моделей якості життя здійснено в працях І. Романюка, Є. Приступи, Н. Добревої та ін. Вплив на якість життя науково-технічного прогресу й економічного зростання у своїх наукових працях досліджували Н. Федорова, П. Сидоренко, І. Романюк.

Потужний внесок до сукупності підходів з розв'язання поставленої проблеми здійснив Е. Тоффлер, який через використання соціальних індикаторів, спрямованих на вимірювання «соціального самопочуття» та

спираючись на психологічні критерії, здійснив спробу визначити якість життя населення.

Серед авторів, які присвятили наукові дослідження розробці системи індикаторів й методик оцінки якості життя слід згадати Е. Лібанова, О. Гладуна, Л. Лісогора, І. Марченко.

Проблеми, принципи управління соціально-економічними системами висвітлено в працях Г. Хакена. Дослідження форм і методів державного регулювання економіки представлено в працях І. Ансоффа, П. Самуельсона, Проблемам оцінки ефективності управлінської діяльності присвячені праці П. Друкера, Т. Пітерса, Д. Сінка, Р. Уотермена, Й. Шумпетера та ін.

Завершуючи огляд літератури, підкреслимо, що існуючі теоретико-методологічні підходи та наукові уявлення про таку складну соціально-економічну категорію, як «якість життя», характеризуються деякою фрагментарністю, неточністю і зосередженістю на окремих сторонах, що певною мірою пояснюється конкретними дослідницькими цілями і завданнями. Якість життя населення стає основним показником ефективності діяльності державних органів управління, що дозволяє на основі міжрегіональних, міждержавних порівнянь визначити місце держави чи регіону в міжнародних або міжрегіональних рейтингах. Існуючі моделі аналізу якості життя населення країни, регіону, які націлені на проведення міжрегіональних і міждержавних порівнянь, не завжди враховують специфіку об'єкта управління, що знижує їх цінність з точки зору валідності й надійності.

Метою статті є огляд параметрів методології оцінки ефективності державного управління якістю життя населення регіону.

Виклад основного матеріалу. В сучасному суспільстві проблеми якості життя, виробництва та обігу товарів і послуг є найважливішими чинниками, що забезпечують поступальний розвиток всієї соціально-економічної системи. Результатом різних досліджень є концептуальне

бачення якості життя населення, як однієї з фундаментальних категорій, що визначають соціальну та економічну основу для успішного розвитку держави. А. Субетто пропонує розглянути якість з позиції соціальної ноосферної кваліметрії та через систему соціального кругообігу якості дослідити якісну сторону відтворення суспільства, на основі чого виокремлює «велике» (матеріальне) і «мале» (духовне) соціальні кола якості. Через призму кіл якості досліджується система відтворення життєвих сил людини й суспільства, головним критерієм якої є відтворення якості життя. Зазначене стало підставою для теоретико-методологічного огляду якості життя з позиції антропоцентричного підходу.

Для досягнення поставленої мети важливо виокремити етапи становлення понятійного апарату «якості життя населення», на кожному з яких розроблялися власні методичні підходи.

Перший етап — становлення — 50-60 роки ХХ століття, пов'язаний із виникненням поняття «якість життя» у вигляді спроби опису Дж.К. Гелбрейтом (США) побутових і соціально-культурних аспектів рівня життя [4].

Другий — етап трьох підходів до вивчення якості життя: індикативного (Р. Бауер) [5], футурологічного (О. Тоффлер) [6] і психологічного (А. Маслоу) [7]. Принципи індикативного управління, впроваджені до управлінських процесів більшості розвинених країн дозволили оцінити проблему забезпечення якості життя, виходячи з певної сукупності показників й емпіричних індикаторів. Футурологічний підхід передбачає осмислення проблеми якості життя з позиції глибинного вивчення соціальної, економічної, політичної систем. Психологічний підхід, який став логічним доповненням двох попередніх — висвітлює розуміння якості життя через усвідомлення та задоволення життєвих інтересів й потреб особистості. Створення цього підходу, по-суті, є етапом концептуалізації. Саме він поклав початок створення концепціям

«людського розвитку» (Я. Майлз, С. Коул, Дж. Галтунг, А. Вірак та ін.) та «відчутної якості життя» (А. Кемпбелл), яка виходить із соціально-психологічних та торкається економіко-політичних механізмів задоволення потреб людей. Якість життя з позиції останніх є стратегічною метою й продуктом суспільного розвитку. Категорія «якість життя» набуває статусу категорії, що відбиває інтегральне благополуччя індивіда.

Слід пам'ятати, що концептуальне бачення якості життя населення передбачає використання двох підходів: *об'єктивістський* та *суб'єктивістський*. Перший розглядає якість життя через поєднання соціальної та фізичної систем навколишнього середовища, що дає можливості індивіду реалізувати свої потреби. Другий — висвітлює якість життя, як сукупність ціннісних установок людини, а економічне зростання й науково-технічну революцію як фактори, що погіршують якість життя та сприяють дегуманізації суспільства.

Досліджуючи та оцінюючи зазначене вище як платформу для необхідності більш глибокого розуміння трансформованого нині поняття якості життя населення в контексті регіональної диференціації, очевидним є наступне: життєдіяльність людини пов'язана з поняттями «потреби» та «інтереси», оскільки лише задовольняючи потреби, втілені в усвідомлених інтересах, індивід може досягти певного рівня та якості життя. Інтереси виступають своєрідним посередником між людиною — носієм потреби та навколишнім середовищем, та є формою вираження та способом реалізації потреб в життєвому просторі людини. Матеріальні інтереси є основними, сприяють формуванню інших інтересів, реалізуються через такі компоненти якості життя, як добробут, умови життя, умови праці та ін.

Управління якістю життя обумовлено особливостями модернізаційних процесів, де основою розвитку стає людина, її інтелектуальний, творчий та фізичний потенціал, а життєвий простір сучасного соціуму характеризується, з одного боку, підвищенням

комфортності умов життя і розширенням сфери споживання, з іншого — появою різного роду загроз і ризиків, які супроводжують зростання промислового виробництва. Сучасні тенденції формування інтересів і потреб населення, а також значною мірою визначають якість життя, характеризуються макдональдизацією системи освіти, охорони здоров'я, культури. У прагненні до нової раціональності втрачається сутність явища, перетворюючи все на процес надання послуг швидкого обслуговування (Дж. Рітцер, А. Хабермас) [8]. Макдональдизація суспільного життя цілком корелюється із сучасними практиками людей у різних сферах, де водночас присутні елементи ефективності, передбачуваності та контролю, хоча при цьому спостерігається зниження якості послуг через виключення з процесу людського фактору та втрату ексклюзивності.

Не слід також забувати про те, що сучасне суспільство являє собою «суспільство ризику» (У. Бек) [9], оскільки подальше нарощування виробництва, розробка й впровадження нових технологій та використання досягнень науково-технічного прогресу призводять до зростання кількості й масштабів ризиків та загроз. Ризики «звужують» життєвий простір індивіда, виступають каталізатором зростання невдоволення умовами життя та невпевненості в завтрашньому дні, тому запобігання можливих ризиків та створення безпечних умов існування є невід'ємним компонентом якості життя населення.

З огляду на структурну складність якості життя, як соціально-економічного феномена сучасного суспільства, слід відзначити, що методики дослідження параметрів якості мають враховувати функціональні можливості їх охоплення та аналізу.

Для дослідження якості життя населення та параметрів цієї системної категорії на рівні регіону, на наш погляд, є доречним використання системного (Л.фон Берталанфрі) [10] та синергетичного підходів, оскільки якість життя населення на субнаціональному рівні є самоорганізованою

системою, яка потребує впорядкування, управління та організації. Синергетичний підхід, як більш пізнє відгалуження класичної загальної теорії систем, дозволяє істотно підвищити якість теоретичних досліджень та практичного управління якістю життя населення регіону з урахуванням модернізаційних процесів, що відбуваються в суспільному житті.

При дослідженні якості життя населення регіону виходимо з таких понять і тверджень.

По-перше, спираємося на поняття «система», як сукупність взаємопов'язаних й взаємозалежних елементів та підсистем (матеріальний добробут, соціальні умови життя, безпека життєдіяльності та ін.). Структура якості життя населення, відповідно до вимог системного підходу, розглядається як сукупність складних, повторюваних, стійких зв'язків між його компонентами (наприклад, стійка кореляційна залежність між «економічними умовами», «трудовою зайнятістю» та «матеріальним добробутом родини»).

По-друге, враховуємо, що якість життя населення регіонів є відносно незалежною від навколишнього світу й аналогічних систем. Так, якість життя населення Вінницького регіону є, за першої апроксимації, самостійною величиною, порівняно з якістю життя населення України, і в той же час відмінною від інтегрального показника якості життя населення інших регіонів.

По-третє, як система показників, якість життя населення емерджентна, оскільки її системна результативність є чимось більшим, ніж сукупність результатів складових її елементів і підсистем: добробут, якість, умови життя населення; умови для розвитку особистості; безпека життєдіяльності тощо, які, в свою чергу, являють собою сукупність елементів і підсистем.

По-четверте, якість життя населення, як система, має елементи спонтанності, самоорганізації та самоврядування, проте, в ній домінують

випадкові, ірраціональні моменти, що погано піддаються управлінському впливові (Н. Вінер) [11].

По-п'яте, якість життя, як соціальна система, являє собою сукупність життєвих інтересів соціальних акторів — соціальних груп та індивідів, що переслідують власні цілі, спрямовані на задоволення індивідуальних й групових потреб. У цьому якість життя як система близька до стану хаосу, проте різного роду соціально-управлінські регулятори (норми, правила, мораль, культура і т.д.) сприяють формуванню громадської гомеостазу, «гасять» ентропію соціальної системи та є основою збереження в ній порядку.

Величезний вплив на функціонування складних систем, таких, як якість життя населення, здійснюють зовнішні чинники, які знижують ефективність загальноприйнятих класичних методів управління, а в деяких випадках є неприйнятними в управлінському процесі. Зазначену обмеженість кібернетичного підходу певною мірою дозволяє подолати синергетика, як особливий метод системного аналізу (І. Пригожин) [12].

Спираючись на принципи синергетики, розглянемо особливості самоорганізації якості життя населення регіону.

Якість життя населення з позиції синергетики є типовою системою, соціальні характеристики якої визначаються станами: «доіндустріальний» — «індустріальний» — «постіндустріальний», «домодерністський» — «модерністський» — «постмодерністський» тощо. Кожен із зазначених станів якості життя населення можна розглядати як систему особливого роду, становлення, функціонування і розпад якої підкоряються законам синергії. Наприклад, якість життя населення сучасної України формується за умов переходу від індустріального до постіндустріального типу суспільства, її можна визначити як рівноважну і нерівноважну систему водночас. Новий тип суспільства, який приходить на зміну попередньому, на початкових етапах формування не має чітких меж, його процеси

переважно нелінійні. В той же час він стає дедалі регульованим, основні параметри нового типу якості життя визначаються досить швидко, хоча говорити про жорстку фіксацію всіх показників, що характеризують його динамічну ієрархічність поки складно. Гомеостатичність й жорстка ієрархічність ще не властиві новій якості життя, проте, спираючись на синергетичну парадигму, можна визначити основний тренд її розвитку. Відповідно до синергетичних постулатів, якість життя з часом має досягти стану гомеостазу, однак, досягнувши його, буде в подальшому рухатися до стану хаосу, як і будь-яка сформована стійка дисипативна система («атрактор»).

На основі зазначеного, зауважимо, що якість життя населення сучасної України слід визначити як систему, близьку до стану рівноваги, яка припускає і передбачає здійснення певного управлінського впливу на неї, хоча при цьому зберігаються деякі елементи нерівноважної системи з домінуванням «неконтрольованих флуктуацій». Прикладом елемента такої нерівноважної системи є вітчизняна система освіти, яка має суттєві флуктуації у вигляді протиріч: потреби держави та її регіонів в інноваційному розвитку та невідповідність системи освіти цілям такого розвитку; необхідність підвищення якості освіти на всіх рівнях та переважання нової раціональності у вигляді макдональдизації системи освіти тощо, врешті призводить до усереднення навчання за названими вище принципами «ефективності, передбачуваності та контролю» (Дж. Рітцер) [13].

Флуктуації, на зразок зазначених, являють собою обурення, характерні для перетворень, переходу від одного стану до іншого, вони стимулюють систему до еволюціонування до нового стану, відмінного від попередніх з мінімумом ентропії.

У станах політичної, економічної, соціальної тощо нерівноваги, флуктуації можуть викликати навіть глобальну еволюцію системи.

Особливо нестійким стан системи стає на переломних етапах розвитку, коли флуктуації перетворюються на точки біфуркації, досягаючи яких система може розвиватися в різних (навіть протилежних та несподіваних) напрямках. При цьому система переходить через кілька зон нестійкості, в кожній з яких її характеристики будуть змінюватися.

Таким чином, використання системного підходу при дослідженні якості життя населення дозволяє оцінювати загальний стан, тенденції та перспективи розвитку якості життя населення регіону, а також виявити особливості її трансформації від одного стану до іншого. Крім того, використання системного підходу для конструювання індикативної моделі оцінки якості життя населення регіону безпосередньо пов'язано з ефективністю державного управління, що є одним із стратегічних завдань держави в контексті реформ, спрямованих на поліпшення якості та рівня життя населення.

Слід констатувати: при оцінці ефективності діяльності органів державного управління використовуються різні терміни (оцінка результативності, оцінка якості, оцінка ефективності).

Оцінка результативності в даному випадку — це ступінь досягнення очікуваного результату, оцінка якості — це оцінка відповідності властивостей предмета або явища їх сутності.

Ефект від державного управління — це здатність суб'єкта державного управління цілеспрямовано впливати на об'єкт з метою досягнення поставлених завдань за умов, що змінюються.

З позиції розуміння поставленої у статті проблеми варто відзначити, що система якості життя населення змінюється під впливом суб'єкта (органу державного управління) тією мірою результативно, якою досягається бажаний результат, що дозволяє індивіду бути максимально задоволеним умовами життя.

При оцінці ефективності діяльності органів державного управління щодо забезпечення якості життя населення враховуються:

- економічна ефективність — кількісна оцінка відношення ефекту до витрат, що характеризує вартість заощаджуваних ресурсів при функціонуванні системи за визначених умов;
- соціальна ефективність — якісна оцінка діяльності, що виражає відповідність мети органу державної влади потребам населення.

На відміну від економічного, соціальний ефект часто неможливо виміряти кількісними методами, його можна визначити лише якісними перетвореннями, які відбуваються в середині соціально-економічної системи: підвищення якості та зменшення часу обслуговування, покращення морального клімату, поліпшення соціально-психологічної обстановки тощо. Соціальний ефект є показником результативності та раціональності державних, громадських структур і регуляторів (наприклад, розвиток виробництва, досягнутий за рахунок шкоди навколишньому середовищу або здоров'ю населення, не можна вважати соціально ефективним).

Отже, ефективність державного управління не може бути виміряна одним показником, а визначається як результат складної взаємодії різних факторів (природних, людських, соціальних, економічних, екологічних та ін.), що впливають на прийняття й реалізацію управлінських рішень, тобто є деякою інтегральною сумою ефективностей. Це дозволяє виокремити внутрішню і зовнішню ефективність державного управління. Внутрішня ефективність визначається ефективністю роботи органів державної влади та полягає в розробці, прийнятті та організації виконання управлінських рішень, що сприяють підвищенню якості життя населення. Зовнішня ефективність — це рівень задоволення запитів населення, що проживає на території держави чи регіону.

При цьому головним результатом діяльності органів державної влади, безумовно, є загальний соціальний ефект, у якому ми вбачаємо створення сприятливих умов для життєдіяльності на території регіону або держави, що виражається в якості життя населення. При оцінці загальної соціальної ефективності державного управління системний підхід дозволяє враховувати інтереси й потреби суспільства, виявити глибинні проблеми соціальної сфери, відштовхуючись від наступних теоретико-методологічних основ:

а) якість життя населення має забезпечуватись через систему управління, яка ґрунтується на зосередженні та вирішенні конкретних потреб людей;

б) аналіз і оцінка наслідків управлінських рішень має здійснюватись з позиції соціальної, а не лише управлінської чи економічної ефективності;

в) при напрацюванні та реалізації управлінських рішень слід виходити з досягнення взаємоузгодженості інтересів різних суб'єктів;

г) необхідним є зміцнення ролі людського фактора як суб'єкта та об'єкта управлінських відносин та пріоритетності громадянського суспільства перед інтересами держави через вирішення соціальних проблем, виходячи з принципів гуманістичного підходу.

Використання індикативного управління як ефективного підходу до розвитку економіки й соціальної сфери країни та регіону не викликає сумнівів. Однак, саме соціальна сторона індикативного управління, зокрема, можливість його застосування для підвищення якості життя населення регіону, залишається складним та недостатньо дослідженим аспектом.

Як відомо, індикативне управління виходить з пріоритету суспільних потреб над приватними та являє собою досить ефективний інструмент економічно-політичного впливу. На державному рівні його можна визначити як механізм координації інтересів державних та недержавних

суб'єктів управління економікою, що поєднує державне регулювання з ринковим і неринковим саморегулюванням й ґрунтується на системі показників (індикаторів) соціально-економічного розвитку. Нерозривно пов'язане з індикативним управлінням індикативне планування, яке слід розглядати як наслідок та передумову першого, є результатом конкретної соціально-економічної ситуації. При цьому визначення та досягнення планових показників встановлює межі і окреслює можливий майбутній стан економіки.

Використання індикативної моделі державного управління з закладанням в його основу системи якості життя населення ґрунтується на врахуванні таких вимог:

- 1) розробка системи індикаторів зазначеної моделі повинна враховувати національні та регіональні особливості функціонування соціально-економічної системи;
- 2) при побудові, використанні та вдосконаленні моделі необхідно визначати роль людського фактору, як чільну;
- 3) основним концептуальним підходом до зазначеної моделі є багатоваріантний сценарій розвитку соціально-економічних систем.

Індикативний підхід до управління дозволяє оперативно визначати рівень соціального й економічного благополуччя регіонів. У сучасних умовах політики децентралізації наголос в управлінні розвитком територій має бути здійснено на органи місцевого самоврядування, як на рушійну силу, здатну забезпечити якість життя регіонального соціуму. На цьому наголошує також наявний досвід стратегічного планування розвитку муніципальних утворень, як і на перспективності методів індикативного управління. Зазначене обґрунтовує реальну можливість досягти та забезпечити комплексний розвиток субнаціональних утворень через систему індикаторів, які характеризують соціально-економічні процеси регіонів з урахуванням основних цілей і поставлених завдань. Індикативне

управління територіями через моніторинг параметрів, що характеризують якість життя населення, дає можливість побудувати правильні прогностичні моделі й вказати найбільш оптимальні шляхи їх реалізації, а також сконцентрувати зусилля на досягненні основної мети — підвищення якості життя населення регіону. При цьому індикатори є параметрами діапазонів, в межах яких складна система, яка включає інші такі ж складні системи (організаційні, інформаційні, техніко-технологічні, матеріальні, фінансові тощо), може стійко функціонувати і розвиватися.

Існують підходи, які з успіхом використовуються для вимірювання окремих індикаторів якості життя, засновані на різних методологічних базах. Найбільш відомою методикою є оцінка індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП), розроблений і введений в обіг у 1990 р. пакистанським економістом Махбубом-уль-Хаком, який використовується ООН з 1993 р. у звітах про розвиток потенціалу людини [14]. Ці методики, хоча і передбачають різні підходи до вивчення проблеми, їх об'єднує те, що вони відображають сутнісні умови існування індивіда, що виражаються в інтегральних індикаторах. Недоліком є те, що вони (методики), як такі, що побудовані переважно на технічних підходах, не враховують модернізаційні процеси та складні багатогранні тенденції розвитку сучасного суспільства.

Тому систему якості життя також необхідно дослідити в контексті модернізації, через призму трансформацій базових цінностей, традицій суспільного життя, що проявляється в процесах урбанізації, впровадженні інновацій у виробництво, розширенні ринків із переважанням сфери виробництва послуг над іншими сферами суспільного виробництва, раціоналізації свідомості громадян тощо. Система якості життя, її модернізація і трансформація не лише взаємопов'язані, вони взаємозалежні: не лише модернізаційні процеси впливають на якість життя населення й суспільну свідомість, але й система якості життя здійснює не менш потужний вплив на модернізаційні процеси (А. Абдель-Малек, А. Турен, Ш.

Ейзенштадт). Успішність модернізаційних процесів будь-якого суспільства полягає в тісному взаємозв'язку з існуючими національними та регіональними традиціями.

Розвиток інформаційних технологій є важливою умовою підвищення якості життя населення регіону через забезпечення рівного доступу громадян до якісних й своєчасних державних послуг незалежно від місця проживання, соціального стану та ін. Інформаційні технології дозволяють економити час індивіду, а для влади стають важливим механізмом зворотної комунікації. Інформаційні системи безпосередньо впливають на соціальне самопочуття соціуму шляхом вирішення багатьох соціальних, економічних питань, поліпшення якості життя населення за рахунок полегшення умов життя і праці.

Інформатизація, яка нині є не стільки технологічною, скільки соціальною складовою системи якості життя населення, пов'язана, передусім, зі змінами в способі життя населення. Особливого значення при цьому набуває вільний час індивіда, як соціальний ресурс, в межах якого змінюється система цінностей. Оновлена система цінностей характеризується зростаючим попитом на знання як основу інформаційного суспільства. У зв'язку з цим до складу інтегрального індикатора «якість життя населення» слід включити новий індикатор — рівень інформатизації.

Підсумуємо, складовими системи якості життя населення є інтегральні індикатори, які відображають найбільш суттєві сторони його життєдіяльності:

- 1) добробут, який відображає ступінь задоволення матеріальних потреб населення;
- 2) «якість» населення, представлена системою охорони здоров'я та освіти;
- 3) умови життя, що включають: житлові умови (забезпеченість населення потужностями інфраструктури, комунікаціями), рівень

інформатизації (забезпеченість інтернет-зв'язком, стільниковим телефонним зв'язком, цифровим телебаченням тощо);

4) соціальна та екологічна безпека, яка відображає умови забезпечення безпеки життя та екологічної безпеки;

5) умови для різнобічного розвитку особистості, втілені в наявності ефективної системи влади та управління, стан культури, спорту тощо.

Зазначена система індикаторів ураховує основні фактори системи якості життя населення регіону за сучасних умов і дозволяє об'єктивно оцінювати ефективність державного управління якістю життя населення.

Одним з найбільш важливих складників системи якості життя є рівень матеріального забезпечення населення, що відбивається на матеріальному забезпеченні та загальній економічній ситуації регіону. На рівні кожного субнаціонального утворення тією чи іншою мірою проявляється ряд соціально-економічних проблем: зростання цін на товари і послуги, безробіття, погане матеріальне становище громадян. Поряд із цим, нестабільна економічна ситуація на рівні держави та її регіонів характеризується зростанням обсягів грошових доходів фізичних і юридичних осіб. 84,3 % населення мають середньодушовий дохід менше розміру середньої заробітної плати, 4 % – приблизно такий же [15]. Згідно з даними КМІС, за останні два роки більше половини українців (54,4%) відчували погіршення свого матеріального становища. У третини опитаних воно не змінилося (33,6%), а покращилося тільки у 11,3% [16]. Відповідно, частка громадян, незадоволених матеріальним становищем зростає (46,3%), що особливо загострюється на фоні зростання вартості комунальних та інших послуг, які характеризуються нееластичним попитом. Так, за період 2017-2021 рр. середня вартість газу для населення зросла на 57 % [17], вартість кВт електроенергії — на 136% [18], проїзду громадським транспортом — в Києві – 2 рази [19]. Таким чином, матеріальний добробут

населення, як найважливіший компонент якості життя, свідчить про загальну незадоволеність громадян діями місцевої та державної влади, наявною політикою, прийнятими законами, що призводить до зростання протестних настроїв.

Щодо забезпечення громадської безпеки, важливим інструментом є правоохоронні органи, націлені на боротьбу зі злочинністю та різного роду правопорушеннями, а також проявами соціальних девіацій. Ситуація нині характеризується такими показниками. У 2020 р. порівняно з 2010 р. кількість зареєстрованих злочинів у регіонах України на 10 тис. населення зросло на 73% (у 2010 р. – 108,9 випадків на 10 тис. населення; у 2020 р. – 188,5) [20]. Показники боротьби зі злочинністю відбиваються на громадській думці, яка (при проведенні соціальних опитувань) вказує на недостатньо ефективну боротьбу з великою злочинністю, корупцію в рядах правоохоронних органів, неуважність співробітників до проблем населення.

При побудові індикативної моделі державного управління якістю життя населення автор пропонує використовувати п'ять груп інтегральних індикаторів, що відображають основні соціально-економічні умови життєдіяльності населення: «добробут населення», «умови життя населення»; «якість населення»; «безпека», «умови для розвитку особистості». Самі індикатори представлені рядом показників. Наприклад, інтегральний індикатор «добробут населення» включає показники:

- частку респондентів, задоволених соціально-економічною ситуацією в регіоні;
- частку респондентів, задоволених матеріальним становищем;
- частку респондентів, що мають офіційно оформлені, постійні трудові відносини.

Побудована з урахуванням зазначених показників індикативна модель державного управління якістю життя населення дозволить виявити і

відстежувати динаміку якості життя у районах і містах, як в цілому, так і за окремими індикаторами.

Висновки. В результаті огляду методологічних засад управління якістю життя населення регіону слід відзначити важливість урахування в параметрах соціальних чинників, здатних висвітлювати поточний стан та формувати основу для перспективних показників якості життя населення.

В процесі формування ефективної моделі державного управління якістю життя населення регіону варто віддати перевагу індикативному підходу, що забезпечує:

- 1) можливості для регулювання внутрішньосистемних процесів;
- 2) реальну оцінку ефективності вжитих органами державної влади та управління заходів щодо вдосконалення якості життя;
- 3) можливість державі розумно, не пригнічуючи ініціативи економічних суб'єктів і територій, сприяти підвищенню ефективності діяльності державних органів управління;
- 4) формування якісної регіональної основи для перетворення політики виживання на політику зростання.

Література

1. Шевчук І. Україна піднялася на 14 сходинок у рейтингу Індексу людського розвитку за 2020 рік. *Шпальта*. [Електронний ресурс]. 16.12.2020. URL: <https://shpalta.media/2020/12/16/ukra%D1%96na-pidnyalasya-na-14-sxodinok-u-rejtingu-indeksu-lyudskogo-rozvitku-za-2020-rik/>
2. Звіти про розвиток людського потенціалу. Програма розвитку ООН. (Human Development Index (HDI) Ranking From the 2020 Human Development Report). URL: <http://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking>

3. Розрахунок індексу регіонального людського розвитку за 2019 рік. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/rozrahunok-indeksu-regionalnogo-lyudskogo-rozvytku-za-2019-rik.pdf>
4. Гэлбрейт Дж. К. Экономические теории и цели общества. / Под общ. ред. и с предисл. Н. Н. Иноземцева, А. Г. Милейковского. Москва: Прогресс, 1976. 408 с.
5. Bauer J. Social Indicators. Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1966. 554 p.
6. Toffler A. Future shock. New York: Random House, 1970. 505 p.
7. Maslow Abraham H. The Psychology of Science: A Reconnaissance, New York: Harper & Row, 1966.
8. Павлова Т. С., Кисленко А.Г. Класична раціональність та соціальна філософія. «Гілея: науковий вісник». Збірник наукових праць. Серія Філософія. 2020. Вип. 152. С. 177-179.
9. Beck Ulrich. Risk Society: Towards a New Modernity. New Delhi: Sage. (Translated from the German Risikogesellschaft). 1986.
- 10.Л. фон Бергаланфрі. Общая теория систем — обзор проблем и результатов, в кн.: Системные исследования. Ежегодник 1969, Москва, 1969. С. 30-54.
- 11.Винер Н. Нелинейные задачи в теории случайных процессов. Москва: ИЛ, 1961. 158 с.
- 12.Гленсдорф П., Пригожин И. Термодинамическая теория структуры, устойчивости и флуктуаций. Москва: Мир, 1973. 280 с.
- 13.Ритцер Дж. Современные социологические теории. 5-е изд. СПб.: Питер, 2002. 688 с.
- 14.Пальчук О.І. Розвиток людських ресурсів – найважливіший фактор економічного зростання. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. №4. 2017. С. 13-17.

15. Укрстат. Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2020/gdvdg/rzd/arh_rzd_u.htm
16. Як за два роки змінилося фінансове становище українців. *Слово і діло. Аналітичний портал.* 25 червня 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/25/infografika/suspilstvo/yak-dva-roky-zminylosya-finansove-standovyshe-ukrayincziv>
17. Ціна на газ в Україні: як вартість змінювалася в 1992-2020 роках. *Слово і діло. Аналітичний портал.* 21. 07. 2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/07/21/infografika/suspilstvo/czina-haz-ukrayini-yak-vartist-zminyuvalasya-1992-2020-rokax>
18. Мінфін. Офіційний сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/tariff/electric/>
19. Скільки в Україні коштує проїзд у громадському транспорті та як ціна змінювалася у столиці. *Слово і діло. Аналітичний портал.* 4 червня 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/04/infografika/suspilstvo/skilky-ukrayini-koshtuye-proyizd-hromadskomu-transporti-ta-yak-czina-zminyuvalasya-stolytzi>
20. Укрстат. Чисельність наявного населення. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html

References

1. Shevchuk I. Ukrajina pidnjalasja na 14 skhodynok u rejtyngahu Indeksu ljudsjkogho rozvytku za 2020 rik. Shpaljta. [Elektronnyj resurs]. 16.12.2020. URL: <https://shpalta.media/2020/12/16/ukra%D1%96na-pidnyalasya-na-14-sxodinok-u-rejtingu-indeksu-lyudskogo-rozvitku-za-2020-rik/>
2. Zvity pro rozvytok ljudsjkogho potencialu. Prohrama rozvytku OON. (Human Development Index (HDI) Ranking From the 2020 Human

- Development Report). URL: <http://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking>
3. Rozrakhunok indeksu regionaljnogho ljudsjkogho rozvytku za 2019 rik. Ministerstvo rozvytku ghromad ta terytorij Ukrainy. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/rozrahunok-indeksu-regionalnogo-lyudskogo-rozvytku-za-2019-rik.pdf>
 4. Gelbrejt Dzh. K. Ekonomicheskie teorii i tseli obschestva. / Pod obsch. red. i s predisl. N. N. Inozemtseva, A. G. Mileykovskogo. Moskva: Progress, 1976. 408 s.
 5. Bauer J. Social Indicators. Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1966. 554 r.
 6. Toffler A. Future shock. New York: Random House, 1970. 505 p.
 7. Maslow Abraham H. The Psychology of Science: A Reconnaissance, New York: Harper & Row, 1966.
 8. Pavlova T. S., Kyslenko A.Gh. Klasychna racionalnistj ta socialjna filosofija. «Ghileja: naukovyj visnyk». Zbirnyk naukovykh pracj. Serija Filosofija. Vyp. 152. 2020. S. 177-179.
 9. Beck Ulrich. Risk Society: Towards a New Modernity. New Delhi: Sage. (Translated from the German Risikogesellschaft) 1986.
 10. L. fon Bertalanfri. Obschaya teoriya sistem — obzor problem i rezultatov, v kn.: Sistemnyie issledovaniya. Ezhegodnik 1969, Moskva, 1969. S. 30-54.
 11. Viner N. Nelineynye zadachi v teorii sluchaynyih protsessov. Moskva: IL, 1961. 158 s.
 12. Glensdorf P., Prigozhin I. Termodinamicheskaya teoriya strukturyi, ustoychivosti i fluktuatsiy. Moskva: Mir, 1973. 280 s.
 13. Rittser Dzh. Sovremennyye sotsiologicheskie teorii. 5-e izd. SPb.: Piter, 2002. 688 s.
 14. Pal'chuk O.I. Rozvytok lyuds'kykh resursiv – nayvazhlyvishyy faktor ekonomichnoho zrostannya. Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny. #4. 2017. S.13-17.

15. Ukrstat. Rozpodil naseleennja za rivnem serednjodushovykh ekvivalentnykh zaghaljnykh dokhodiv. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2020/gdvvg/rzd/arh_rzd_u.htm
16. Jak za dva roky zminylosja finansove stanovyshe ukrajinciv. Slovo i dilo. Analitychnyj portal. 25 chervnja 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/25/infografika/suspilstvo/yak-dva-roky-zminylosya-finansove-stanovyshe-ukrayincziv>
17. Cina na ghaz v Ukraini: jak vartistj zminjuvalasja v 1992-2020 rokakh. Slovo i dilo. Analitychnyj portal. 21. 07. 2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/07/21/infografika/suspilstvo/czina-haz-ukrayini-yak-vartist-zminyuvalasya-1992-2020-rokax>.
18. Minfin. Oficijnyj sajt. URL: <https://index.minfin.com.ua/tariff/electric/>
19. Skiljky v Ukraini koshtuje projizd u ghromadsjkomu transporti ta jak cina zminjuvalasja u stolyci. Slovo i dilo. Analitychnyj portal. 4 chervnja 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/04/infografika/suspilstvo/skilky-ukrayini-koshtuye-proyizd-hromadskomu-transporti-ta-yak-czina-zminyuvalasya-stolyczi>
20. Ukrstat. Chyseljnistj najavnogho naseleennja. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.htm